

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

33. De Paschate.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

tendunt esse iter duorum millium passuum. Origenes inde suam sententiam confirmat, quod cum in terram à Deo promissam, per solitudinem peterent Hebræi, tanto interuallo tabernaculum & arca foederis castrorum ordinem præcedebat, & tanto interstitio tentoria figebantur: quo spatio licebat his, qui castrametati erant, ad tabernaculum Sabbato accedere. Et Iosu. 3. legimus. *Sitque inter vos & arcam spatium cubitorum duorum millium.* Sed Hieronymus ad Algafiam scribens: *Præterea, inquit, quia iustum est, ut diebus Sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua, neque egrediat, neque ambulet de loco, in quo habitat. Si quando eos, iuxta litteram capimus arctare, ut non iaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant. Si velint præcepta seruire, solent respondere, & dicere, Rabbi Akiba, & Simon, & Hillel, magistri tradiderunt nobis, ut his mille pedes ambulemus in Sabbato.* Hæc ille. At hoc iter brevius est, quam iter mille passuum: nam mille passus, quinque millia pedum proculdubio continent. Probabile valde est, quod Hieronymus ait, iter Sabbati esse spatium duorum millium pedum, quod paulo plus est tribus stadiis: stadium enim, vinctingintique passus habet, & montem Oliueti ab Hierosolyma quatuor ferè stadiis abesse tradit Brocardus his verbis: *Ultra torrentem Cedron, in latere Aquilonari montis Oliueti, est mons alius altus, quatuor stadiis distans ab Hierusalem.* Nec multum discrepat Origenes, dicens, Sabbati iter quod facere licebat Iudæis, esse spatium duorum millium cubitorum, hoc est, ter mille pedum: cubitus enim pedem cum dimidio continet.

Secundò quæritur, quado primum apud Hebræos Sabbatum sanctè & religiose coli coeperit? Quidam existimant, à Moyle institutum esse Sabbati cultum, quando iussu Dei legem promulgauit, aut statim post exitum ex Aegypto. Alij tamen arbitrantur, Sabbatum ab ipso mundi exordio coli coeptum à Maioribus, non quidè lege, sed more & consuetudine, ex quibus Hebræi genus traxerunt: sed in Aegypto defuisse Iudæos Sabbatum colere, & ideo Mosen Sabbati cultum vsu & more inchoatum, & à posteris obliuioni traditum, restituisse. Sed de hac quæstione supra disserui. Quid verò intellexerit Lucas nomine Sabbati secundò primi, & quot modis Sabbatū in sacris literis sumatur, suo loco inferius explicabo, in expositione tertij præcepti Decalogi, in libro 14.

Vnum illud est maximè notandum ex eo, quod Dominus die septimo cessauerit ab omni opere, quod fecerat, sacras literas frequenter numero septenario vti, quoties perfectum aliquid, plenum, & consummatum, vel requiem significare volunt. Hinc in lege præceptū est, ut septies certæ quædam res, vel homines immundi expurgentur, septies altaria, vel parietes sanguine vitæmarum aspergantur, hoc est, perfectè. Hinc etiam Eliseus, Naaman leproso consilium dedit, ut se in Iordane septies ablueret. Hinc etiam institutus est in lege septimus quisque annus: quinquagesimus itidem annus tanquam libertatis & remissionis. Leuit. 25. Septenarius igitur numerus in sacris literis est plenitudinis & perfectionis, teste Hieronymo in Iob. Hinc septies idè

est, quod sapius Luc. 17. si septies in die peccauerit in te frater tuus, & septies in die conuersus fuerit, remitte illi. Math. 18. non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies, hoc est, non tantum septies, sed etiam sapissimè. Gen. 4. septuagies septies dabitur de Cain, de Lamec verò septuagies septies; id est, si Deus dixit se, grauius puniatur eum, qui occiderit Cain, multò grauius est enim puniendus, qui interfecerit Lamec, qui neminem interemit.

Caput XXXII.

De Neomenia, siue Calendis.

Primus cuiusque mensis apud Hebræos celebris erat, non quod in eo perinde, ac in die festo ab operibus necessariò cessaretur, sed quod Deus certis sacrificijs solemnè ritu coleretur. Hebræi vocant hunc diem, caput, siue initium mensis: Septuaginta Interpretes semper Neomeniam: Latinus interpres, nunc Neomenias, nunc Calendas appellat. Dicitur porò Neomenia, quasi nouus mensis. Menses verò cum Luna incipiebant, & cum eadem terminabantur. Et dies primus mensis idem erat, qui primus dies Lunæ. Et quemadmodum septimo quoque die hebdomadæ Sabbatum colebatur, vt in memoriam reuocaretur beneficium acceptum à Deo, quo vniuersa sunt ex nihilo facta; sic etiam primo quoque die mensis Deo sacrificia offerebantur, vt memores essent beneficij, quo Deus omnia gubernat. Quemadmodum etiam Deus sibi offerri voluit primos fructus rerum de terra nascèrium, ita & primos quosque dies mensium sibi referuauit. Denique, vt Deum precibus, & sacrificijs, sibi placatum redderent Hebræi ad ipsos menses feliciter inchoandos. Numeror. 28. Lex est: *In kalendis (id est, in mensium exordijs) offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, & tres decimas similes oleo confersa per singulos arietes, & decimam decimam, id est, singulas decimas similè ex oleo in sacrificio per agnos singulos.*

Tubis etiam canebatur Numer. 10. *Si quando habebitis epulum, & dies festos, & calendas, canent tubæ super holocaustum, & pacificis victimis, & sint vobis in recordationem Dei vestri.* Hinc Dauid: *Bucinas, inquit, in Neomenia tuba, in insigni die solemnitate vestra.* Quæret aliquis cur Leuit. 23. Neomenia non numeretur inter sacros dies festos. Respondet Abulensis, Neomeniam non esse diem festum, in quo quis lege cogèretur ab operibus seruilibus abstinere. Esse tamen diem solemnem & celebrem, in quo lex iubeat certum sacrificium solemnè ritu immolari. Vnde apud Isaiam ait Dominus: *Neomeniam & Sabbatum, & festiuitates alias non feram: iniqui sunt cæcus vestri, Calendas vestras, & solemnitates vestras odinit anima mea.*

Caput XXXIII.

De Paschate.

DE nomine Pascha, duo quæri solent. Vnum, sit ne Græcum nomen, an Hebraicum: Al-

Hier. epist.
12. q. 10.

Brocar in
decr. Ter-
ra sancta.

4. Reg. 5.

terum, unde dictum sit nomen, Tertullian. lib. contra Iudeos, cap. 10. Irenæus lib. 4. cap. 13. Nazianzenus epist. de Paschate, significare videntur esse nomen Græcum; alij sentiunt esse vocabulum Hebraicum. Sed verius est quod alij tradiderunt esse Chaldaicum, quamvis ab Hebraico deductum, quo sunt Hebræi vsi, postquam ex Babylone in patriam redierant. Erymologiam & significationem nominis, Tertullianus, Irenæus, & Nazianzenus ex Græco deduxerunt, Græcam vocem eam arbitrati, à verbo *πάσχα*, quod patij significat, eod quod illo die passus est Dominus. Unde quod Moses dixit Exod. 12. Est enim Pascha Domini, putat Dominicæ passionis prædictionem fuisse. Ut sensus sit: Est passio Domini, quia eo die moriturus, siue passurus sit Dominus. Hi patres mysticè sunt nominis Paschæ etymologiam interpretati. Verùm etymologia petenda est ex lingua Hebraica, quoniam ab ea Chaldaei Paschæ nomen sibi deriuauerunt. Paschæ igitur nomen, significat transitum, quia verbum Hebraicum *Pasach*, transitu significat. Adhuc tamen dubiè est quæstionis, quem transitum designet. Augustinus, & Nazianzenus existimant significari transitum illum, quo Hebræi ex Aegypto in terram olim Patribus promissam commigrarunt, vel quo mare rubrum traiecerunt. Sed verius est, quod ait Hieronymus, designari transitum illum, quo Angelus Domini in Aegypto transiens domos Hebræorum agni sanguine signatas, Aegyptiorum domos primogenitorum cæde funestauit.

Leuit. 23. Lege sancitur: *Mense primo, quartadecima die mensis, id est vespere Phasæ Domini est.* Hæc celebritas instituta est, ut Hebræi in memoriam reuocarent illud beneficium insigne, quo Dominus primogenitos Aegyptiorum occidendo, domos Hebræorum non tetigit, quarum postes & superliminaria sanguine mactati agni tincta fuerant. Et quoniam id accidit decimaquarta luna primi mensis; ideò præcepit Deus, ut singulis annis eodem die, Iudæi immolarent agnum, & comederent. Nomen accepit hæc celebritas, Phasæ, quod significet Hebræis transitum, vel saltum; scilicet quia Angelus Domini Hebræorum domos, agni sanguine asperfas intactas relinquens, primogenitos Aegyptiorum necauit. Legimus in Exodo: *Et cum dixerunt vobis filij vestri, quæ est ista religio? dicetis eis: Victimam transitus Domini est, quando transiuit domos Israel in Aegypto, percutiens Aegyptios, & domos vestras liberans.* Quod verò in Hebræo scribitur *Pasach*, Latini interpres in veteri Testamento id fecit per *pascha*, scilicet Phasæ. Nomen verò Pascha, quo vsi sunt Septuaginta Interpretes, Euangelistæ, & Apostoli, Chaldaicum est, nam post reditum à Babylonicis exilio, Iudæi Chaldaica nomina viurparunt. Quod enim Hebræi dicunt *Pasach*, Chaldaei addita ad suam littera *a*, dicunt *Pascha*, vel *Pascha*. Et hoc nomine, ut dixi, vsi sunt Apostoli, & ab eis acceptum Græci & Latini retinuerunt. Unde Lucas: *Veni autem, inquit, dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha*, id est, Paschalem agnum. Et hæc de nomine Paschatis, & de mense, & die Paschalis celebritatis.

Secundò Quæritur, quæ hora decimaquarta Lunæ primi mensis immolabatur agnus paschalis? Exod. 12. sic est: *Immolabitque hæc uniuersa multitudo filiorum Israel ad vespeream.* Pro his verbis Hebræa lectio habet: *Tunc duas vespereas.* Sed quænam sunt duæ vespereæ diei? Lyranus & Abulensis vnã vespeream inchoant à prima hora pomeridiana, quia tunc sol incipit decidere, & vergere in occasum: secundam verò vespeream inchoant à solis occasu. Sed huic sententiæ obstat illud Deuteronomij: *Immolabisque Phasæ vespere ad solis occasum, quando egressus es de Aegypto.* Et ante hæc dictum fuerat: *Quoniam in isto die eduxit te Deus tuus de Aegypto nocte.* Et in Exodo: *Et edent carnes nocte illa assas igitur, & azymos panes.* Alij vespeream vnã intelligunt totum illud tempus, quod est interiectum inter solis occasum, & tenebras obscuræ noctis, cum amplius radij solares non videntur. Et secundam vespeream inchoant ab ipsis noctis tenebris, ita ut agnus statim ab occasu solis parari coeperit, & postea occisus, & ad ignem assatus comedi cæptus sit appetentibus noctis tenebris. At hoc in alijs non placet, quia creditur difficile videretur, ut in tam breui tempore agnus pararetur, iugularetur, pelle exueretur, exenteraretur, & assaretur. Sed quid si Iudæorum quisque ante solis occasum, agnum curauerat parandum? Cur paratum iam agnum, iugulare, pelle exuere, exenterare, & ad ignem torreficere, statim post solis occasum non poterant? Quare probabilis est prædicta sententia. Alijs placet, primam vespeream statim post nonam incipere, id est, post tertiam horam pomeridianam: secundam vespeream intelligi totum illud tempus, quod est inter solis occasum, & ipsas tenebras noctis: ita ut agnus pararetur in toto eo tempore, quod est inter nonam horam, & solis occasum, quod tribus horis constat, & ad solis occasum ederet, vel paulò post. Et hæc opinio est valde probabilis.

Tertiò Quæritur, an typicus agnus immolaretur ad vespeream, quæ lunâ decimaquarta primi mensis terminabat, an verò ad vespeream, quæ eandem lunam inchoabat. Ratio quæstionis est, quia certò constat eum immolari ad vespeream decimaquarta luna. Sed quia vnusquisque dies habet vespeream, qua incipit, & vespeream, qua finitur & desinit, ideò dubium maximè est, an mactaretur agnus, incipiente decimaquarta luna ad vespeream, an potius desinente eadem luna ad vespeream; hoc est, An immolaretur agnus ad vespeream, qua claudebatur luna decimatertia, & incipiebat luna decimaquarta, an verò ad vespeream, qua terminabatur luna decimaquarta, & incipiebat luna decimaquinta. Duæ sunt opiniones, vna est, quam probant ac recipiunt Doctores omnes Scholastici; agnum immolari ad vespeream, qua finiebat luna decimaquarta, & incipiebat luna decimaquinta. Sic Hugo S. Victoris, Lyranus, Abulensis; quod videntur accepisse ex Hieronymo, Ambrosio, Anselmo, & Beda, & alijs patribus. Et certè hæc opinio videtur ex ipsis sacris litteris colligi. nam Iudæi eodem tempore nunc agnum immolant, quo eorum patres in Aegypto immolarunt. Sic enim Exodi 12. legimus. *Ei habebi-*

Dent. 16.

Exod. 12.

S. Tho. 2. 2. q. 46. q. 9. ad 1. Abul. & Lyra. in Exod. 12.

is hunc diem in monumentum, & celebrabit eam solem-
nem Domino, sed Hebræi ex Aegypto egressuri pos-
teriori vespera Lunæ decimæ quartæ immolaue-
runt, quoniam decima quinta luna primi mensis
exierunt, ut scriptum est Numeror. cap. 38. & il-
lud mane, quo egressi sunt, proximè consecutum
est vesperam, qua agnum immolarunt. Sic enim
ibi legimus: *Profecti de Ramesse in mense primo, in quin-
ta decima mensis primi, altera die à Phasè, filij Israel in ma-
nu excessu, & Angelus Domini media nocte percussit pri-
mogénitos Aegyptiorum, ut scribitur Exodi 11. Factum
est, inquit Moyses, in medio noctis, percussit Dominus
omne primogénitum in terra Aegypti. Ergo illa nox
fuit, quæ proximè consecuta est vesperam, qua
fuerat agnus typicus immolatus. neq; enim He-
bræi integrum diem ab agno immolato in Aegy-
pto manserunt; & hæc est opinio cõmuni Theo-
logorum consensu recepta.*

Altera sententia est quorundam iuniorum as-
ferentium, è quibus sunt Oleaster Leuit. 23. in
illis verbis: *Et affligetis animas vestras nono die
mensis. Stella in Lucam cap. 11. in illis verbis:
Venit autem dies azymorum, agnum Paschalem ma-
ctari ad vesperam, qua incipiebat luna decima-
quarta, & terminabatur luna decimatertia. Id
probant primùm auctoritate Iosephi ita scribē-
tis: Illucescente verò quartadecima luna, omnes ad exitum
animati sacrificabant, & sanguine domos lustra-
bant. Vel ut alij vertunt: Cum autem inflaret de-
cimaquarta dies. Eodem item auctore, celebritas
azymorum per octo dies continuos solemniter
colebatur. Sed hæc celebritas finiebatur lu-
na vigesima prima, ergo consequens est ut in-
ciperet in luna decimaquarta incunte: nam
alioqui, si exeunte decimaquarta luna, & inci-
pente decima quinta inchoabatur celebritas a-
zymorum, durare non poterat nisi per septem
dies. Deinde, Leuit. 23. legimus: *A vespera vs-
que ad vesperam celebrabitis Sabbata vestra, ergo cele-
britas Paschatis, quæ luna decimaquarta coleba-
tur, celebrari incipiebat à vespera exeuntis lu-
næ decimatertia, vsque ad vesperam, quæ finie-
batur luna decimaquarta, & incipiebat luna de-
cima quinta. Item, quia Hebræi dies numera-
re solent à vespera diei præcedentis, vsque ad
vesperam diei subsequēntis, iuxta illud Moysis:
Factum est vespere & mane dies vnus, hoc est, facta est
nox, & dies civilis ab ortu solis vsque ad occa-
sum: & fuit vnus dies naturalis, scilicet vigin-
tiquatuor horarum. Præterea, apud Ioannem
legimus: *Ante diem festum Paschæ, & quæ sequun-
tur, Ergo vespera illa, qua Dominus cum Di-
scipulis agnum paschalem comedit, erat initi-
um decimæ quartæ lunæ, & finis decimatertia.*
Alioqui enim si erat finis lunæ decimæ quartæ, &
initium decimæ quintæ, falsò dixisset Ioannes,
ante diem festum Paschæ: nam edebatur agnus
ad solis occasum, sed ab occasu solis in luna de-
cimaquarta incipiebat dies festus Paschæ, de
quo Ioannes: Ergo in ipso festo Paschæ Domi-
nus lauit pedes discipulorum, non ante diem festum.
Postremò, quia Ioannes de ea die, qua
Christus cruci affixus est, ita scribit: *Erat autem
Parasceue Paschæ, hora quasi sexta; & postea inferi-
us: Erat enim magnus dies ille Sabbati. Ergo in fe-
ria sexta, qua passus est Dominus adhuc durabat***

continuata per eam luna decimaquarta, & dies
festus azymorum, qui luna decima quinta cole-
batur, nondum aduenerat. Denique, quia alioqui
si feria sexta, qua Dominus est in crucem subla-
tus, dies festus & sacer erat, quomodo Iudæi non
solum illi perdidit, & impij, sed etiam alijpij &
religiosi, tam multa opera eo die factitauerunt, quæ
nefas erat in die festo facere?

Hæc quæstio mihi valde dubia profectò vide-
tur, quoniam ex vna parte est communis Theo-
logorum sententia, typicum agnum immola-
ri vespera posteriori lunæ decimæ quartæ: &
est etiam constans Patrum opinio, Christum
Dominum, iuxta legem mysticum agnum com-
medisse ad vesperam feræ quintæ, quæ erat ves-
pera lunæ decimæ quartæ, & feria sexta cruci af-
fixum fuisse, quæ erat luna decima quinta, & pri-
mus dies festus azymorum, secùdum B. Ambrosi-
um in epist. 83. ad Episcopos per Aemiliam constitutos: vbi de
Christo loquens: *Ipse ergo, inquit, qui legem locutus
est, postea veniens per virginem nouissimis temporibus eam
consummavit, quia venit non legem saluare, sed implere,
& celebravit Pascha hebdomada, in qua fuit quartade-
cima luna, quinta feria. Denique ipsa die, sicut superiora do-
cent, Pascha cum Discipulis manducavit; sequenti autem
die, hoc est sexta feria, crucifixus est luna quindecima,
Sabbato quoque magno illo sextadecima fuit, ac per hoc se-
ptimadecima luna resurrexit à mortuis. Hæc ille: Et cer-
tè negari non potest, quin communis fuerit Pa-
trum sententia, Christum Dominum fuisse in cru-
cem actum, in die festo & solemniter Paschatis,
& in sexta feria. Origenes Tract. 36. explanans
illa verba Matchæ cap. 27. Per diem autem solem-
nem consueuerat Præles. Arbuzor, inquit,
propter istum diem festum Iudeorum, in quo Barabæus ad
viam electus est, Christus autem neglectus, Dominum di-
cere per Prophetam: *Teiunia, & dies festus
vestros odit anima mea. Et quia magis solemnitate ag-
gere voluerunt, cum latrone dimisso, quam cum Christo.*
Idem homil. 23. in lib. Numerorum. Perierunt
omnes festiuitates eius, & dies solennes eius, quoniam
in loco sancto, & in die solemnitate eius Dominum meum
Iesum Christum occiderunt. Tertullianus lib. contra
Iudeos, cap. 10. disputans, docet, solennes eorum
celebritates fuisse in luctum conuersas, quia in
die solemniter Paschatis, & primo azymorum
sol occidit in meridie, & tenebræ factæ sunt
per vniuersam terram. Eodem modo loquitur
Eusebius lib. 10. demonstrationis Euangelicæ cap. 6. Cle-
mens quoque Romanus in Constitutionibus Apostoli-
cis lib. 5. cap. 14. de Iudæis sermonem habens: *In ipso
inquit, die suo festo Dominum comprehendentes, ut per-
ducerent ad exitum, quod scriptum est: Posuerunt signum,
in medio solemnitate sue non cognouerunt. Epiphanius
contra Audianos hæresi 70. habet hæc verba: Dicunt
enim iidem Apostoli: quando illi (Iudæi) conuina-
tur, vos teiunantes pro ipsis lugere, quoniam in die festi-
uitatis Christum crucifixerunt. Chrysostomus homil.
87. in Mattheo, scribens: Per diem autem solennem;
postquam Pilatus, inquit, cogitando, legem quamdam te-
nerebat, quæ solemnitate ex condempnatis aliquem condonare
iudebat, turbis persuaferunt Pontifices, ut Barabæum carcer
vna peterent voce. Et mox: Præposuerunt itaque illi non ter-
bis seruatori, nec rationem temporis aliquam habuerunt,
quod sanctum erat atque solenne. Cyrillus Hierosoly-
mitanus catechesi 13. loquens de morte Domini, et**

Iolemi-

Ioseph. lib. 2.
Anti. c. 13.

Ioan. 13.

Ioan. 19.

solemnitates Iudæorum esse in luctum conuer-
sas, quia in primo die azymorum & solemnium mu-
lieres ipsorum plangebant & flebant, & Aposto-
li occultari dolebant, quando passus est Domi-
nus. Socrates lib. 5. histor. Eccl. cap. 21. dicit, fer-
uatorem azymorum tempore paschum fuisse, cum
celebre apud Iudæos ageretur festum. Vt osten-
derent illi, quod Iudæi in diebus festis se cæde &
sanguine polluerunt. August. Tract. 57. in illud Ioan.
Proximum autem erat Pascha Iudæorum: Illum diem, in-
quit, festum (scilicet Paschæ) cruentum habere Domini
sanguine voluerunt: illo die festo occisus est agnus, qui nobis
eandem diem festum suo sanguine consecravit. Glossa ite
Interlinearis, ac ipse etiam Augustinus, dum ea
verba Psalmi explicant, Gloriam sunt qui oderit
te, in medio solemnitatis tuæ: Tunc, inquit, eue-
rit est Hierusalem, quando solemnitas agebatur Paschalis, in
qua crucifixum Dominum. Scribit etiam Beda, in lib.
de ratione temporum, cap. 46. Nam quod Dominus decima-
quinta luna, feria sexta, crucem ascenderit, & una Sabba-
torum, id est, die Dominica, surrexerit à mortuis, nulli licet
Catholico dubitare, ne legi, quæ & agnum Paschalem deci-
maquarta die primi mensis, ad vesperam immolari præcepit,
pariter & Evangelio, quod Dominum eadem vespera ca-
pam à Iudæis, & verè sexta feria crucifixum, ac sepultum
prima Sabbati resurrexisset perhibet, videatur incredulus.
Eandem sententiam habet Glossa ordinaria in
Math. 27. Anselmus in Math. 27. S. Thom. in catena
aurea Math. 27. Alcuinus, Rabanus, quos citat S.
Thomas in catena aurea, & Theologi omnes, ut ait
Sotus. 4. d. 9. q. 1. a. 4.

Ex quibus perpicitur, Patres sensisse Christi
Dominum fuisse in die festo, & solemnium Pascha-
tis in crucem sublatum, & in luna decimaquin-
ta, & sexta feria hebdomadæ. Et videtur hæc sen-
tentia ex ipsis Euāgelij deduci. Nam eo die, quo
passus est Christus, condonata est vita Barrabæ
ob honorem & cultum diei festi. Necessè autem ha-
bebat, ait Lucas, dimittere eis per diem festum, unum.
Marcus: Per diem autem festum solebat eis dimittere unum
ex vinculis. Matthæus: Per diem solemnem consueverat
Præses populo dimittere unum ex vinculis, quem voluissent.
Non est ergo Christus cruci affixus in luna deci-
maquarta, & in die profesto siue profano. Audaciter
sanè, ne dicam temerè, ille scripsit, qui Græ-
cos dixit & Latinos hæc in parte à verò aberrasse.
Contendit ille: in sextam feriam, qua passus est
Christus, diem festum azymorum non incidisse, nec
lunam decimam quintam, sed decimam quartam,
quæ incipit à vespera feriæ quintæ, in qua Do-
minus cum Discipulis typicum agnū, iuxta legis
præscriptum comedit: sicut etiā cæteri Iudæi in
in eadem vespera comederunt. Et duravit, inquit,
luna decimaquarta continuata per feriam sextam, usque ad
vesperam illius, in qua cepit luna decimaquinta, & dies
sabbati, & primus dies festus azymorum. Quare feria
sexta dies profanus fuit, non sacer, nam alioqui
quomodo Iudæi, inquit, in illo die opera fecerunt,
quæ diebus festis non licebat illis facere, comprehendentes
Christum, ad tribunalia varia Magistratum, & Iudicum ducentes, accusantes,
testes supponentes, angariantes Simeonem Cy-
renæum: Et quomodo Iudæi, etiam pij & religio-
si, si dies festus erat, Christum cruce deposuerunt,
aromatibus condierunt, sepulturæ mandarunt?
Quo modo religiose foemine aromata emerunt,

cum tamen statim siluerint appetente vespera,
ob diem sabbati festum.

Mihi in hac re nullo modo videtur disceden-
dum à communi Theologorum sententia, ne re-
ceptam communi consensu opinionem suo lo-
co leui ratione moueamus; videlicet, agnum ty-
picum immolari ad vesperam lunæ decimæ quar-
tæ exeuntis & desinentis, non appetentis & in-
euntis. Et Christum Dominum in eadem vespe-
ra cum Discipulis agnum Paschalem comedisse,
& feria sexta, quæ erat luna decimaquinta, &
dies primus azymorum festus, passum fuisse. Ita
tamen hanc sententiam veram existimo, ut par-
tem alteram oppositam, aliquantulum probem.
Neque enim probo id, quod alius recentior
scriptor dixit, toto cælo aberrasse, & foedissi-
mè deceptos esse, qui secundam sententiam do-
cuerunt. Rem ille exaggeravit. Nam negari non
potest, quin aliqui ex Patribus apertè fateantur
Christum in crucem actum luna decimaquarta
in sexta feria hebdomadæ. Nam ut omittam Græ-
cos id habentes, suam opinionem fortassis se-
quutos, quam in præsentia omnino relinquimus.
Iuthymium in Math. cap. 25. in illis verbis: Vespere
autem facta discumbebat cum duodecim,
Theophylactum in Math. cap. 27. super illud:
A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, Epiphani-
um in Hæresim Tarsarensium, hoc idem
fatetur Auctor quæstionum veteris & noui Te-
tamenti q. 106. Orosius lib. 7. cap. 4. Ansel. in illis
verbis Math. cap. 27. Altera autem die, Scio iunio-
res quosdam horum Patrum sententiam inter-
pretari, ita ut ad priorem opinionem trahant.
Ergo iuxta aliquorum Patrum sententiam con-
sequens est, ut Christus Dominus agnum comederit
feria quinta, ad vesperam lunæ decimæ
quartæ ineuntis, & continuatæ per feriam sex-
tam. Deinde etiam, quia Patres illos, qui testā-
tur Christum Dominum Crucifixum & passum
in luna decimaquinta, & agnum comedisse in
luna decimaquarta, & in die itidem festo mor-
tuum & sepultum fuisse: interpretari commodè,
aut saltem non malè possumus, ita ut eorum mēs
& sensus esse videatur, in luna decimaquarta in-
choata, non completa Dominum coenasse, & in
luna decimaquinta in crucem sublatum, appe-
tente videlicet luna decimaquinta, quæ incipie-
bat à vespera sextam feriam claudente: Pariter
etiam mortuum fuisse in die festo azymorum, quia
passus est in sexta feria, à cuius vespera incipie-
bat dies festus azymorum. Est enim verisimile,
Patres, cum Græci fuerint, vel Latini, locutos in
hac parte fuisse Græcorum more, vel Latino-
rum, non Hebræorum: dies enim supputasse vi-
dentur à parte diei, siue incipientis, siue desine-
tis: nam coenauit Dominus feria quinta ad ves-
peram. Et quia tunc incipiebat, iuxta secundam
opinionem luna decimaquarta, verisimè dici
potuit coenasse luna decimaquarta, in crucem
actus est feria sexta: quam (etsi per eam luna
decimaquarta, iuxta eandem secundam sententiā
continuabatur) merito Patres lunam decimam-
quintam vocare potuerunt, quia à vespera illius
diei incipiebat luna decimaquinta. Pari quoque
ratione diem festum, & sacrum dixerunt illi Pa-
tres, quasi à vespera illius diei incipientem, ac

Francol. de
tép. hora-
rū Canon.
c. 67. n. 10.

Epistola 7.
3. 11.

proinde verum etiam est quod scribit Dionysius Areopagita in epistola ad Polycarpum, & in altera ad Apolloniam, & testatur etiam Origenes tractat. 35. in Mathæum, lunam fuisse plenissimam; quando Christus pendebat in cruce. Ita ut post eius passionem lux lunæ statim minui cœperit. Luna erat plenissima, à vespera illius diei incipiebat, iuxta prædictam secundam opinionem, luna decimaquinta, id est, plenissima. Et verisimile est olim Hebræos ex Aegypto decimaquarta luna post mediam noctem appetente diurna luce exiisse, & toto eo die iter facientes in Socoth peruenisse. Exod. 12. & Numeror. 33. legimus: *Profecti de Ramesse mense primo, quindecima die mensis primi, altera die à Phase filij Israel in manu excelsa: ut intelligamus luna decimaquarta ad vesperam, hoc est, incipiente, & ineunte luna decimaquarta ad vesperam typicum agnum immolasse, & ad solis occasum comeditse, & post exactam mediam noctem, appropinquante luce orientis solis exiisse, iter fecisse toto eo die, & ad vesperam lunæ decimæ quartæ desinentis, incipiente luna decimaquinta, ad Socoth peruenisse.* Et quod scriptum est: *Profecti mense primo quindecima die mensis primi*, intelligatur: appetente siue incipiente iam decimaquinta die non decurrante. Hæc dixi, ut ostenderem probabilem esse secundam sententiam, non ut primam communi consensu Theologorum approbarem, rationibus confutarem, nam primæ sententiæ patroni, id quod apud Ioannem dicitur: *Ante diem festum.* Et alibi: *Erat Parasceue Pasche:* & quod omnes Euangelistæ prodiderunt, diu, qua in ligno crucis Dominus pendit, Iudæos multa opera fecisse, quæ in diebus festis interdicta esse videntur, ita interpretantur, ut vim nullam Scripturis meo iudicio asserere videantur: sed facile & commodè scripturas ipsas concilient, ut in alio loco plenius ostendam, cum de tertio Decalogi præcepto lib. 14. disputabo. In præsentia primam opinionem communi consensu, ut dixi, Theologorum comprobata arbitror amplectendam.

Ioan. 13.
Ioan. 19.

Quartò queritur, quinam fuerint ritus typicum agnum immolandi apud Iudæos? Legimus Exodi 12. *Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum per familias, & domos suas. Sin autem minor est numerus, ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumat vicinum suum, qui coniunctus est domui suæ, iuxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni.* Erat autem agnus absque macula, masculus, anniculus. Iuxta quem ritum tolleret hædum, & seruakius eum usque ad quartamdecimam diem mensis huius: immolabitque hædum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Hæc ibi:

Quod iubet Deus agnum decima die tolli, ut decimaquarta immoletur: illius tantum temporis præceptum fuisse videtur, qua Iudæi erant ex Aegypto egressuri; non ut postea fieret teste Abulensi: nam cum sæpe de agno mactando verba fiant in lege, nusquam hoc præcipitur. Tunc autem hoc fieri oportuit, quia cum Hebræi paraturi essent, quæ ad tam longum iter erant necessaria, & confestim exituri essent, non possent agnos commodè habere præfertim

anniculos, & sine macula, nisi ante iam paratos. Dices, non posse vnum agnum magnæ familiaritæ sufficere. Respondeo, satis esse, quia non ad satietatem comedebant, cum postea cenare consueissent. Si quis agnum habere non poterat, licebat illi eius loco hædum accipere, masculum tamen, anniculum, & sine macula. Et propterea dixit: *Iuxta quem ritum accipietis hædum.* Sed fas non erat aliud animal immolare pro agno. Et ideo quod scriptum est Deuteronomij 16. *Immolabisque Phasæ Domino Deo de ouibus, & de bobus; non de agno Paschali intelligitur, sed de hostijs pacificis, quæ in singulis diebus azymorum immolabatur, iuxta legis præscriptum, Num. 28.*

Quintò queritur, quo ritu agnus typicus ederetur à Iudæis? Præcipitur Exod. 12. ut soli Hebræi ex eo ederent: alienigenæ non poterant, nisi prius circumciderentur.

Ibidem quoque: In vna domo comedetur, nec offeretis de carnis eius foras, nec os illius conuertetis. Hoc præcipitur, quia erant confestim exituri, ac ut omnis occasio tolleretur huic & illuc euagandi. *Ossa* itidem citò confringi non possunt, quod festinatius conueniebat. *Et edent carnes nocte illa assas igni.* Nimirum carnes assæ citius apparantur, quam elixæ, quare magis festinantibus conueniunt. *& azymos panes.* Quia statim egressuris per tempus nõ licuit eos in fermento parare. Et Deuterono. 16. habetur: *Septem diebus comedes absque fermento.*

Sciendum est ex Iosepho lib. 2. Antiquit. cap. 13. iuxta vnâ versionem, iuxta aliam verò cap. 15. celebritatem azymorum, per dies octo continuo peragi ab Hebræis solitam: cum tamen Exod. 12. & Deuterono. 16. præceptum sit, ut per dies septem, panes azymi comedantur. Diuersa est supputatio, sed utraque vera: nam à die festo primo azymorum, qui luna decimaquinta colebatur, usque ad vigesimam primam lunam numerantur septem dies, sed à luna decimaquarta, in qua agnus comedeatur cum azymis panibus, usque ad lunam vigesimam primam, octo dies computantur. Atque hinc etiam est, ut Euangelistæ diem primum azymorum lunam decimam quartam appellent. Et primo die azymorum, aiunt Mattheus, & Marcus, quando Pascha immolabant: Lucas verò, *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.*

Sequitur in Textu: *Cum lactucis agrestibus.* Hebraica lectio solum habet: *Cum amaritudinibus.* Vnde Lyranus & alij iuniores non lactucas agrestes, sed herbam quamlibet amarâ intellegunt. Verùm Septuaginta veterunt: *Cum lactucis agrestibus.* Lactucam agrestem amarâ gustatui esse Dioscorides refert. Hoc nimirum herbarum genus significabat amaritudinem, in qua Hebræi versari erant in Aegypto, duram in operibus lateritijs seruientes seruitutem: ut memores pristinæ calamitatis & miseriz, unde eructi fuerant, gratias agerent Deo liberatori.

Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum igni, sed assum tantum igni: quamvis fugam & exitum ex Aegypto Hebræi maturaturi erant, noluit tamen Deus, ut aliquid crudum ex agno comederent

Matth.
Marc.
Luc. 22.Diosc.
cap. 17.

decent

derent, quia non erat ad cibum aptum; nec elixum, quia remoraretur eos. Obijcies illud ex Deuteronomio: *Immolabis Phasē vespere ad solis occasum, quando egressus es de Aegypto, & coques & comedes.* Respondeo, verbum Hebraicum, quod Latinus interpretis reddidit, *coques*, esse ambiguum & anceps, & significare vtrumque, coquere scilicet & assare. Vnde, *coques*, eo in loco, idem est quod *assabis*.

Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitur. Pendente hæc verba ex proximè præcedentibus, *Non comedetis ex eo cradum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni* (& sequitur) *caput cum pedibus eius & intestinis vorabitur*, significat: Nec pedes, nec caput abscondatis, vt fieri solet, nec aliter hæc ad escam paratis: sed similiter ossa igne comburentis. Educebantur verò intestina, laudantur, & abluta ipsi agno imponebantur, vt flammis torrerentur, & cum reliquo corpore ederentur.

Nec remanebit ex eo quicquam vsque mane. Si quid residuum fuerit, igne comburentis. Id est ossa & nervos igne statim consumite, ne quid superfit in diem sequentem. Quod si quippiam aliqua die causa superfluerit, sine mora die proximè sequenti comburite. Noluit Deus, vt ex agno, qui fuerat ipsi consecratus, quicquam remaneret, ne vel ab hominibus conculcetur, vel ab immundis animantibus deuoraretur, foedaretur.

Sequitur: *Sic autem comedetis illud: Renes vestros accingetis, & calcamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes.* Est enim Phasē, id est, Transitus Domini. Singula mirè profecto ad denotandam festinationem valent. Nimirum, iter facturus quispiam, præcingit renes, aptat pedibus calceos, & baculum in manibus sumit. Communis est omnium sententia, stantes comedere agnum Hebræos consueuisse, sed id, nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Latino textu habetur. Videtur esse desumptum ex illis verbis: *Tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes.*

Caput XXXIV.

De diebus festis Azymorum.

Leuitic. 23. scriptum est: *Hæ sunt ergo ferie Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis.* Mense primo quartadecima die mensis ad vespertam Phasē Domini est, & quintadecima die mensis huius solemnitas azymorum Domini est.

Hæc ibi, & eadem prorsus, & eodem modo habentur in capite 19. & 28. libri Numeror. & 16. cap. Deuteronomij. Quare decimaquarta dies erat profana, non sacra; aut decimaquinta dies erat festa & sacra. In decimaquarta ad vespertam macabatur typicus agnus, & edebatur, die verò decimaquinta solemnitas azymorum colebatur. Immolatio agni Paschalis decimaquarta die fiebat, vt in memoriam reuocaretur transitus Angeli percutientis primogenitos Aegyptiorum, & domos Hebræorum intactas relinquentis, quod earum postes agni sanguine illite essent. Celebritas azymorum

agebatur in recordationem septem dierum, in quibus post immolationem & esum agni, panes azymos Hebræi comederunt. Et ideo in eodem Leuitici cap. 23. legimus: *Septem diebus azyma comedetis: dies primus erit vobis celeberrimus, sanctissimæ. Omne opus seruille non facietis in eo; sed offeretis sacrificium in igne Domini septem diebus. Dies autem septimus erit celebrior, & sanctior, nulliusque seruille opus facietis in eo.* Erant igitur dies azymorum septem, si computentur à primo die festo, qui celebrabatur decimaquinta luna, vsque ad lunam vigesimamprimam. Erant verò octo, si supputentur ij. à luna decimaquarta, in qua macabatur typicus agnus, & edebatur cum panibus azymis. Ex septem igitur diebus azymorum, primus erat solemnis & festus, in quo abstinebatur ab omni opere seruille, exceptis his, quæ ad vescendum pertinent, vt exprimitur Exod. 12. *Dies prima erit sancta atque solemnitas, & septima dies eadem festiuitate venerabilis.* Ergo nefas erat in ea die seruille opus facitare, ijs operibus exceptis, quæ ad vescendum spectant, qualia sunt, ignem accendere, & cibos coquere, vel alia ratione & modo parare.

Quod igitur scriptum est *Leuit. 23. Dies septimus erit celebrior, & sanctior*, non intelligitur, si cum primo comparetur, sed cum reliquis quinque inter primum & vltimum interiectis: illi namque dies celebres quidem erant & solemnes ob sacrificia, quæ offerebantur in singulis, sed profani erant, non sacri. Fiebant porro sacrificia, iuxta legis præscriptum, Numeror. 28. Sed secundus dies hoc habebat peculiare, quod legimus *Leuit. 23. Altero die Sabbati*, id est, die azymorum secundo (nam primus quia festus erat & sacer, Sabbatum vocabatur) deferrebant Hebræi ad Sacerdotem manipulos spicarum, primitias messis, Sacerdosque vnum eorum coram Domino in altum attollebat, vt ipsi Deo, cui offerebantur, essent grati & accepti. Et eodem die cadebatur agnus anniculus, immaculatus in holocaustum, & offerebatur simila, & vinum, vt eiusmodi munus, sacrificium, & victimam ornaret.

Caput XXXV.

De Iudæorum pentecoste.

Leuitic. 23. legimus: *Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expirationis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum Domino.* In veneratione erat dies hic quinquagesimus, in recordatione videlicet legis diuinitus datæ quinquagesimo die ab egressu ex Aegypto: nam eo die legem accepisse Hebræos, ex Scripturis colligitur. Exod. 19. scriptum est: *Mense tertio egressus Israel de terra Aegypti. In die hac, id est, in die similiter tertio ipsius mensis tertij, venerunt in solitudinem Sinai, quoniam si sumamus quindecim dies ex primo mense, qui numerabantur à decimo sexto die eius mensis, & ex secundo mense viginti nouem cum tribus diebus tertij mensis, sunt quadraginta septem dies, quibus si addan-*